

International Educators Conference

Hosted online from Toronto, Canada

Website: econfseries.com

7th March, 2025

АБДУРАҲМОН ТАМКИН ИЖОДИДА МАЪРИФИЙ ҒОЯ ВА УНИНГ БАДИИЙ ИФОДАСИ

Чориева Меҳринисо Қиёмиддиновна

Бухоро давлат техника университети оталиғидаги

Пешкў туман 1 сон политехникум. ф.ф.ф.д (PhD)

onatilichoriyeva@gmail.com

+998914042918

Аннотация:

Ушбу мақолада Абдурахмон Тамкин ижодида маърифий ғоя ва унинг бадиий ифодаси таҳлил этилган. Шоир асарларида илм-маърифат, юксак ахлоқ ва инсонпарварлик ғоялари кенг ёритилган. Унинг ижоди ҳам адабий, ҳам ижтимоий аҳамиятга эга бўлиб, давр воқеликларини акс эттиради. Шунингдек, мақолада Тамкиннинг таржимаи ҳоли, унинг Бухородаги илмий ва адабий муҳити ҳақида маълумотлар келтирилган. Унинг асарлари халқ маънавиятини юксалтиришда муҳим ўрин тутди.

Аннотация:

В этой статье анализируется просветительская идея и ее художественное выражение в творчестве Абдурахмана Тамкина. В произведениях поэта широко освещаются идеи науки-просвещения, высокой нравственности и гуманизма. Его работы имеют как литературное, так и социальное значение и отражают реалии того времени. Также в статье представлена биография Тамкина, сведения о его научной и литературной среде в Бухаре. Его произведения занимают важное место в возвышении народной духовности.

Annotation:

This article analyzes the enlightened idea and its artistic expression in the work of Abdurahman Tamkin. In the works of the poet, the ideas of Science and enlightenment, high morality and humanism are widely covered. His work has both literary and social significance and reflects the realities of the time. The article also

International Educators Conference

Hosted online from Toronto, Canada

Website: econfseries.com

7th March, 2025

provides information about Tamkin's biography, his scientific and literary environment in Bukhara. His works are central to the uplifting of folk spirituality.

Калит сўзлар: “Ёғду” асари, “Дор уш-шифо” мадрасаси, “Фахр ёғдулари ва истаклар жилвалари”, Абдурахмон Тамкин ижоди, “Тамкин” тахаллуси.

Ключевые слова: произведение” Ягду“, медресе” Дор уш-Шифа“,” гордость и блеск желаний“, творчество Абдурахмана Тамкина, псевдоним” Тамкин”.

Keywords: the work” Yogdu“, the madrasa” Dor ush-Healing“,” The Raincoats of pride and the gilding of desires“, the work of Abdurahman Tamkin, the pseudonym” Tamkin”.

Абдурахмон Тамкин ижодининг яна бир намунаси бу “Ёғду” асари бўлиб, шоир унда илм нури унинг дунёни ёритувчи куч, зулмат бағрига сочилган учкун эканлигини ўзгача таърифлайди. Уни ҳосил қилган хилқат фанда ҳозиргача тўлиқ ўрганилган эмас. Унинг сирти ёруғ, ичи эса чексиз қоронғу олам. Тафаккур ҳалигача ичкарасига кира олмаган. Ҳажми миллион-миллион микромиллиметрлардан ҳам кичик. Ҳатто энг замонавий компьютер заррабини ҳам унинг фақат ҳаракатини сезади, холос. Қанча замонлардан бери одамзот фикрлари унда тарқалиб, адашиб юрибди. Тезлигига бизга маълум табиатда ҳали ҳеч нарса ета олмаган. У – ёруғлик...

Ёғду тушган қалбдан ғафлат зулмати чекинади. Инсон кўксида момақалдириклар гумбурлайди, чақинлар чақнайди, ям-яшил майсалар униб чиқмаган жой қолмайди, булоқ сувлари жилғаларни тўлдиради, тафаккур тегирмони кеча-кундуз тўхтовсиз ишлай бошлайди.

Инсон қалби, жамият ҳамиша ёғдуга муҳтож. Ҳолбуки, атроф уларга тўлиб-тошиб ётибди...

“Матолий ул-фоҳира ва матолиб уз-зоҳира” асарида келтирилишича:

International Educators Conference

Hosted online from Toronto, Canada

Website: econfseries.com

7th March, 2025

“Абдурахмон Бухорий, “Тамкин” тахаллуси билан ижод қилган. Шўролар инқилобидан олдин Дорушшифо мадрасасида мударрис бўлган. Бўлажак шифокорларга тиббиёт фанидан таълим берарди.¹

Абдуллахожа Абдий шоир ҳақида: “Ажойиб таъби бор эди, гоҳида ҳажвга ҳам киришиб кетарди”, деб ёзади ва унинг ғазалларидан намуналар келтиради”².

ЎЗР Фанлар академияси Шарқшунослик институти қўлёзмалар хазинасида Абдурахмон Тамкин Бухорийнинг бир нечта асари сақланади.

I. “Рубоиёти Тамкин”, №136, 111 варак, 23,5x17,5 см. Муаллиф дастхати, ҳижрий 1320 йили (1902 – 1903) тугалланган.

II. “Жараид” (Саҳифалар), №2877 рақами билан қайд этилган, 85 варак, 25x17 см. Шоирнинг кундалик дафтари, насрий матнлар ва шеърлари ўрин олган. Ҳижрий 1323 йили (1905) ёзилган.

III. Баёз, №12354, бу тўпламда “Ноеътибор қилма мани” радифли муҳаммаси берилган (1776 – 178а).

Абдурахмон Тамкин таржимаи ҳолига оид маълумот кўп эмас. Тиббиёт мадрасаси билан боғлиқ фаолияти унинг ҳаёт манзараси билан танишишга имкон беради. “Дор уш-шифо” мадрасаси Бухорода табобат соҳаси мутахассисларини тайёрлашга ихтисослашган махсус олий ўқув юрти эди. Унда учинчи даражали олий тоифага мансуб банорас тўнли мударрис дарс ўтган³.

Вақфли эди, ҳужжати сақланиб қолган.

Ҳужжатда таъкидланишича: “Ҳазрат Абул Музаффар сайд Субҳонқули Муҳаммад Баҳодурхон ибн ҳазрат Абул Фатҳ сайд Надр Муҳаммадхон ҳижрий 1108 йили зулқаъда ойида (милодий 1697 йил май – июн) “Дор уш-шифо” мадрасасини қуриб битказди”⁴.

⁵³ “Матолиъ ул-фоҳира ва матолиб уз-зоҳира”

² Абдий А. Тазкират уш-шуаро. – Душанбе: Дониш, 1983. – Б.67-69.

³ O‘zR MDA. I-126. 1-1995-8.

⁴ O‘zR MDA. I-323. 113-3; 118. “Dor ush-shifo” madrasasi vaqf hujjati.

International Educators Conference

Hosted online from Toronto, Canada

Website: econfseries.com

7th March, 2025

У пишиқ ғиштан бунёд этилган. Олий гумбазлари ва равоқлари, ички ва ташқи ҳовлиси, тиб илми ўқитиладиган дарсхонаси, ёзги масжиди ва ўн саккизта хужраси бор эди⁵.

Вақф хужжати шартига кўра, мадрасага Туроннинг икки нафар энг билимдон илғор табиби мударрис бўлиши керак эди. Қози улардан бирини мутавалли вазифасига тайинлаган. Мутавалли вақф мулки тушумидан ушр (ўндан бир) ва мударрислиги учун алоҳида улуш олган. XX аср бошларида “Дор уш-шифо” мадрасаси мударрисининг йиллик маоши 55 тилла эди. Мазкур ахборотлар Абдурахмон Тамкиннинг жамиятда эгаллаган ўрни, моддий аҳволи анчагина яхши бўлганидан дарак бераётир.

Ҳижрий 1329 йил рабиъ ус-соний ойида (1911 йил апрел) Мирзо Насруллоҳ кушбеги номига ёзилган арзномада мадраса аҳли ўқув биноси ҳолати ёмон аҳволда эканидан шикоят қилади⁶. Бу пайтларда “Дор уш-шифо” мадрасасида бошқа мударрислар дарс беради.

Бухоро арки қаршисидаги Болойи ҳовузга борганимда, қачонлардир ундан унча узоқда бўлмаган “Дор уш-шифо” мадрасаси ўрнини ҳам қидиргандим. У XX аср ўрталарида қаровсизликдан хароб аҳволга тушиб қолгани учун “маблағ етишмаслиги” баҳонаси билан бузиб юборилган.

Мадраса бўлганида Бухоро қалъаси деворлари қулатилмасди, манғит ҳукмдорлари хилхонаси, Сўфи Оллоёрнинг устози Ҳожи Ҳабибуллоҳ ва унинг атрофидаги улуғлар мазори булдозерларда текисланиб, ўрнига футбол майдони қурилмасди...

Абдурахмон Тамкин ҳаётига уланган сатрларни ўрганиш асносида, бирдан бизга фахрли Бухоро “ёғдулари” ҳақидаги маълумот маълум бўлди. Тамкин уларни “Матолий ул-фоҳира ва матолиб уз-зоҳира” деб атаган экан.

⁵ Айрим манбаларда у 15 хужра деб кўрсатилган (Асоми мадорис. – Б. 406б; Тарихи Бухоро ва таржумат ул-уламо. – Б. 12). Эҳтимол, XIX асрнинг иккинчи ярмидан унинг баъзи хужралари бузилгандир. Бироқ Н.Хаников уларни 40 хужра деб ёзади (Описание Бухарского ханства. – СПб., 1843. – С.86). Ушбу мадраса ҳақида А.Ирисов, А.Носиров, И.Низомиддинов ҳамкорлигида Субҳонқулихонга бағишлаб ёзилган мақолада ҳам қисқа маълумот бериб ўтилган. Унда мадрасанинг ўн саккизта хужрадан иборатлиги таъкидланади ва мазкур ўқув даргоҳи “Буқъай дор аш-шифо” деб аталади (Субҳонқулихон // Ўрта осийлик қирқ олим. – Тошкент: Фан, 1961. – Б.93)

⁶ Каталог Среднеазиатских жалованных грамот из фонда института Востоковедения им. Абу Райхана Беруни Академии наук Республики Узбекистан. – Германия, 2007. №57

International Educators Conference

Hosted online from Toronto, Canada

Website: econfseries.com

7th March, 2025

Бу асарнинг Абу Райхон Беруний номидаги Шарқшунослик институти кўлёзмалар хазинаси асосий жамғармасида №8245 рақами билан белгиланган ягона нусхаси сақланади.

Муқоваси қизил рангли қаттиқ қоғоз, тили форсий, хати настаълиқ, 455 varaқ, 31x23 см, ҳижрий 1334 йили (1916) Бухорода ёзилган. Матн тузилиши, тузатишлар ва қўшимча изоҳлар, хатнинг Тамкин кундалигидаги билан мос келиши асар муаллиф дастхати билан ёзилганидан дарак беради.

Муаллиф 19а саҳифада асар номини келтиради ва у 44 бобдан иборат эканини ёзади. Боблар “матлаъ” сўзи билан ифодаланган. Асарнинг охириги қисми тушиб қолган. Матн ўттиз саккизинчи “матлаъ”да тугайди. Ҳар бир матлаъ таркиби намое (топиш), тажалли (кўриниш) ва шаъшаъе (ярқ) каби алоҳида қисмлардан ташкил топган. Матнлар мазмунига кўра, асар номини ўзбек тилига “Фаҳр ёғдулари ва истаклар жилвалари” деб ўгирса ҳам бўлади. Шу тариқа битта “матлаъ” битта “ёғду”га айланади.

Асар тарихий-жўғрофий китоблар туркумига киради. Айрим мутахассислар муаллиф уни ёзишда бирор қатъий қоидага амал қилмаган, деб ҳисоблашади. Маълумотлар – “ёғду”лар (матлаъ) мунчоғига тизилган. Шу тариқа муаллиф йирик ҳажмдаги ахборотларни ўзига хос йўл билан тартибга солишга уринади

Хулоса

Асрлардан буён анъанага айланиб қолган зуллисонайнлик ҳодисасининг Бухорода собиқ шўро ҳукумати даврида таназзулга юз тутиши халқнинг ўз тарихий меъросидан бебаҳра қолишига олиб келди. Натижада, шарқ шеърияти айниқса, форс-тожик адабиётинг энг кўп тарқалган лирик турлари: ғазал, рубоий, маснавий кабиларнинг ўз эгаларига етиб бормаслик ҳолатлари юзага келди. Бу–икки тилда ижод қилган Абдурахмон Тамкин ижоди учун ҳам хос бўлди. Биз бугун шоирнинг гўзал ижодини, ибратли ғояларини халқимизга етказиб беришдек ишни амалга оширишга жазм этдик. Зеро, мамлакатимиз равнақи учун нафақат шаклан балки, руҳан, қалбан, фикран соғлом авлодни тарбиялашдек улуғвор ишда Абдурахмон Тамкин ижодиёти муносиб ўрин тута олади. Фақат уни ўқувчига етказа билишимиз керак.

International Educators Conference

Hosted online from Toronto, Canada

Website: econfseries.com

7th March, 2025

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Қаюмов А. Асарлар. 2-жилд. – Тошкент: Мумтоз сўз, 2008.
2. Қуროнов Д. Адабиёт назарияси асослари. – Тошкент: Навоий университети, 2018.
3. Тўраев Д. Давр ва ижод масъулияти. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2004.
4. Улуғов А. Қалб қандили. – Тошкент: Академнашр, 2013.
5. Улуғов А. Адабиётшунослик назарияси. – Тошкент: Ғ. Гулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2018.
6. Умуров Ҳ. Адабиёт назарияси. – Тошкент: А. Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 2004.